రోజా

చేకుమళ్ళ కామేశ్వరరావు

ఆ రోజా[1]న్ని ఎన్నిసార్లు బండీ తోలలేదు! పొట్టి ఎఱ్ఱిద్దుల బరువు బండీ కొండల మీఁంచి ఊడిన బండరాయిలాగ దొర్లి వచ్చేది. తను ఒక్కఁడే తోలుతున్నాడా! గూడెం దొరలందరూ వెదుళ్ళబళ్ళు నిత్యమూ తోలుతూనే ఉంటారు. రోజా మంచి దని కాదు. రోజా మంచి దేమిటీ! మంచిదంటూకూడా ఉంటుందేమిటి! మన్నెంలో రోజాలంతే! వెల్లడి[2] బళ్ళదారులా ఇవి! బొఱ్ఱన్నదొరకి తన ఎద్దుకాలుగాక తన కాలు విరిగిం దనిపించింది. ఉపద్రవం కోపమూ, విచారమూ వేశాయి: ఎద్దు బాధ కోసం విచారమూ, గొడ్డని కోసుకుతినేజాతి అయితేయేం; రోజా మీఁద కోపమూ. దొర ఎద్దు మెడ మీఁంచి కాడి ఎత్తడం మాట అటుంచి, ఏ బండ రాయి తగిలి ఎద్దు కాలు విరిగిందో ఆరాతిని కసికీర, కాలు దిమ్మెక్కేవరకూ తన్నేడు. "ఉండు నీ పని చెప్తా" అని కోపం లోపల అణిచేసి చెయ్యిమట్టుకు ఆడించాడు. ఒక క్షణం యోచించగా దొరకి రోజా అంతాకూడా విచిత్రంగా కనపడింది.

"ఈ రోజాలో పుట్టింది లగాయతు ఇప్పటిదాకా కళ్ళుమూసుకునే బండీతోలేనా, పిచ్చివాళ్ళై బండీతోలేనా!" అని ఆశ్చర్య మొలకెత్తింది. "దొరలందరూ పిచ్చి వెధవలే! అబ్బా! ఇంతమందీ ఎంత అవివేకంగా బాధపడుతున్నారు! ఊబి[3]లోంచి ఎద్దులోకలు ఎంత మొలేసి, ఎంతబాధపెట్టి ఈడవలేని వెదుళ్ళబళ్ళని ఈడిపిస్తారు! కోయజాతికి తెలివితేటలు లేకపోవడమే కాకుండా గుండెకూడా లేదుకదా! జంతువుల్ని కోసుకుతినే జాతని నిజంగానే అనిపించుకుంది." అనిబొఱ్ఱన్నదొర తనకికలిగిన నూతనదృష్టితో తన జాతినంతా విమర్శించి ఆశ్చర్యపోయి నిలుచుండిపోయాడు.

దొర శ్రమపడి దాపటెద్దు మెడతాడు విప్పి కాడి తప్పించాడు. ఎద్దు బాధపడుతూనే లేవలేక లేవలేక మూఁడుకాళ్ళమీఁదనిలుచుంది. ఎద్దుని చూస్తూన్నకొద్దీ దొరకి వెర్రిఉద్రేకం పుడుతూంది. రోజా అంతా తలలో సినీమా ఫిల్ములాగ తిరిగిపోయింది. రాజవొమ్మంగిరోడ్డునుంచి రోజా మొదలెట్టింది మొదలు లాగరాయి వరకూ ఆతని కళ్ళముందర మంత్రశక్తివల్ల వేరుముక్క నడిచినట్టు నడిచింది. మొదట ఒక మనిషికి

1. రోజా=బళ్ళదారి. 2. వెల్లడి=Plain. 3 ఊబి=రొంపి.

సరిపోయిన దారిలాగ కనబడే ఆ రోజాలో బండీ నడిపించాలి. ఎడ్లతట్లని డొంకలు, కొమ్మలు గీసుకొంటూంటాయి. కొమ్మలు చక్రాల ఆకులమధ్యపడి అడ్డుతాయి. ఒకేసరి, బండీకి గూడు ఉండభయం. పక్కకొమ్మలు, పైకొమ్మలు వెదురుగూడుని చదరంత లేకుండా చేస్తాయి. నిరుడు గంగాదేవి జాతరకి దొర తనకూతుర్ని నాతంగి నుంచి తీసుకొస్తున్నాడు. దారిలో కొంతదాకా వాన. వానలో కాస్తోకూస్తో తడిశారు. వాన వెలిసింది. పక్కకొమ్మలకి గూడు చిరిగిపోతూంది. గూడుకి పైకొమ్మలు తగలగా బండీలో కుండెడు నీళ్ళు దిమ్మరించినట్లు పడి వానలోకంటే ఎక్కువగా తడుస్తున్నారు. అదికూడాచాలక ఒక చింతకొమ్మ బండీలోదూరి గూడు గూడూ లేచిపోయింది. కూతుర్ని అది చేతులమీద పెట్టుకుని తెద్దామనుకున్నాడు బొర్రన్నదొర. అప్పటిస్థితిచూసి ఒకక్షణం విచారమనిపించింది; కాని అంతకంటే అప్పుడు మరేమీ అనిపించలేదు. ఇప్పుడో! ఆ దృశ్యం తలపుకురాగా ఒంటిని జెర్రిలుపాకినట్లు గగుర్లు ప్రవహించాయి. గూడునితన పొట్టనిపెట్టుకొన్న చింతకొమ్మ ఇంకా అలాగేఉంది. చూపు మేరదూరంలోనేఉంది. తనవేపేచూస్తూంది. దొర బండీ అవతలవేపుకి వెళ్ళాడు. బండీ తడికలో ఇరికించిన కత్తి పైకిలాగాడు. బయలుదేరాడు. చింతచెట్టు ఎక్కాడు. ఆ మొండి చింతకొమ్మని రెండుదెబ్బల్లో నేలమీద పడేశాడు. ఎంత పిచ్చికోపంతో కొట్టాడో ఏమిటో! అతను చెట్టుదిగి శాంతించి తిరిగి బండీ దగ్గరికి వచ్చాడు. రెండో ఎద్దునికూడా విప్పాడు. ఎడ్లని నెమ్మదిగా ఇంటివేపు తోలేడు. కాలు విరిగిన ఎద్దుకోసం అక్కడక్కడ ఆగుతూ [4]వీధికి రెండుఝాములికి వెళ్ళాడు.

వీధిలో ఉన్న చుట్టాలంతా ఎద్దుని చూశారు. "ఓస్! ఇంతేటా?" అన్నారు. బొర్రన్నదొర కడుపులో ఉన్నసంగతి ఎవరికీ చెప్పలేదు. కోయదొరాయె! కళ్ళతోనేగాని నోటితో మాట్లాడతాడా! అందులో ఉద్రేకంమీద ఉన్నాడు. గూడెం దొరలంతా ఎద్దునిచంపి పంచేసుకున్నారు. ఆ సాయంత్రం మరోఎద్దుని కూడా తోలుకువెళ్ళి బండీ వెదురు పతేశ్వరంలో సాహుకారికి బొర్రన్నదొర అప్పచెప్పాడు. సాహుకారు "ఎప్పుడు మళ్ళీ తోలుకొస్తావు?" అన్నాడు. "ఏమో!" అన్నాడు దొర ముక్తసరిగా. "అదేమి?" అన్నాడు శెట్టిగారు. "ఎద్దుకాలు విరిగిపోయింద" అన్నాడు దొర, కోయయాసతోటి. ఏఎద్దు, ఇదా, మరొకటా, ఎక్కడ, ఎంచేత, ఎప్పుడు అనేవిషయాలు

4 వీధి = ఒకే కోయపల్లిలోని కొన్ని ఇళ్లగుంపు.

శెట్టి అడగాలేదు, దొర చెప్పాలేదు. సాహుకారు "మరొక దానితో తీసుకురా" అన్నాడు. దొర మాట్లాడలేదు. శెట్టిగారు అంతకంటే అడగలేదు. వాడే తెస్తాడని ఊరుకున్నాడు. వెదురు దింపేసి బొర్రిన్నదొర సాయింత్రం గూడానికి బండితోలుకు పోయాడు. బాపన్న దొర "అన్నా! వెదురి కెప్పు డెళదాంరా?" అన్నాడు. "రాను" అన్నాడు బొర్రిన్నదొర. "ఏంరా?" అని ప్రశ్నించాడు బాపన్నదొర. "చెప్పుతాను లే" అన్నాడు దొర.

మన్నాడు పొద్దున్న బొర్రిన్నదొర మచ్చబుడప[5] అవతల ఉన్న తన చలకకి మామూలు ప్రకారంవెళ్లి గంటెలచేను ఏపుగా ఉండడంచూచి ఆనందపడ్డాడు బొర్రిన్న దొర. ఇప్పుడున్న కొత్తయోచనలమీద చేనుమధ్య ఉన్న మోళ్లు[6] తలపుకివచ్చాయి. ఆశ్చర్యపడ్డాడు. తను అంతవరకూ మనిషేనా అనుకొన్నాడు. "కాని వాటిపని ఇప్పుడుకాదు. మరొకసారి వేళ్ళతో పెల్లగించి పారేస్తాను" అనుకున్నాడు. అతను తిరిగి ఇంటికి వచ్చాడు. గంటెంగంజి తనూ పెళ్లాము అర్ధాకలిగాతిన్నారు. వేటకివెళ్లే అదను గాకపోవడంచేత మాంసం లేదు. గంటెలచేను పండాలి, మళ్లా కడుపునిండా తినాలి. గంజతాగేక దొర గోచి తిన్నగా పెట్టుకున్నాడు. కోయవాడికి ఒంటిమీద ఉండే గుడ్డముక్క అదొక్కటే. కత్తితీసుకొని అనుకున్నపనిమీద బయలుదేరాడు. గూడెంముందర రొజాలోఉన్న తాటిమొక్కల కమ్మలు కొట్టేశాడు. ఎగువనిఉన్న ఊడుగుచెట్ల మెరుస్తూన్న ఆకులకొమ్మలు రొజామీదికే వాలిఉన్నాయి. ఆకొమ్మలు నరికేశాడు. ఆపైని నల్లరేగికొమ్మలు రొజాని పైనుంచి కప్పుతున్నాయి. నాలుగు దెబ్బల్లో చెట్టునేనరికి అవతలపారేశాడు. చెట్లునరికే నేర్పు కోయవాళ్ళది. అందులో బొర్రిన్నదొరది. ఎగువని రొజాలో చకార్రిలగాళ్లు లోతుకిపోయి మధ్యనిమనిషి కూచునేవలకి తగులుతూన్నదిమ్మ ఒక అరఫర్లాంగు మేరవరకూ ఉంది. "దానిపని ఇప్పుడుకాదు. ముందట కొమ్మలపని. తర్వాత మోళ్ళపని. ఆ తర్వాత దిమ్మలపని. ఆ తర్వాత రాళ్లు ఏరెయ్యడం. అటు తర్వాత బండరాళ్ళపని. ఆ పైని ఊబిపని" అనుకున్నాడు దొర. కాని అంతట్లోనే అతనిబుద్ధి మారిపోయింది. "అన్నీ చేసుకుంటూనే రాజవొమ్మంగిరోడ్డు చేరుకోవాలి" అని గభీమని నిర్ణయించుకున్నాడు. వెంటనే తాను బాగుచేసినంత మేరలో పడిఉన్నరాళ్లు ఏరెయ్యడానికి పూనుకున్నాడు.

5 బుడప లేక బొడప = చిన్నకొండ, 6 మోళ్లు = వ్యవసాయంచెయ్యడం కోసమని అడివిని నరుకుతారు. చెట్లని మొదలంటా తెగకొట్టక గజమెత్తు ముక్కలుంచేస్తారు. ఆ ముక్కలికి మోళ్ళనిపేరు.

ఆరాళ్లు కంటికి కనపడగా బోరన్నిదొర కడుపు నిండా నవ్వుకున్నాడు. అసలే కోయవాని నవ్వు. అందులో బోరన్నిదొరది సాటిలేని నవ్వు. కొంతసేపటికి చిరునవ్వుకి తగ్గింది. "ఈరాళ్లె మీదే కదా నా ఎడ్లు నడిచేవి. నా బండీ ఎగిరి కింద పడేది. ఇన్నాళ్లూ ఎలా నడిపించాను అబ్బా!" అని దొర ఆశ్చర్యపడ్డాడు. అతను తనలో వనదేవత ప్రవేశించిందేమిటి చెప్మా అని ఎంతో ఆశ్చర్యపోయాడు. తర్వాత అతను ఆరాళ్లను ఏరి అడివిలో ఇటూ అటూ పారేశాడు. పెద్దకొండ అవతలికి సూర్యుడు చల్లగాజారాడు. ఎక్కడో మైలు దూరాన్ని అడివిలో గాలి వీచడం బయలు దేరిన చప్పుడయింది. గువ్వలజతలు గూళ్లకి ఎగిరి పోతున్నాయి. బుడప విడిచి బండలు[7] చేలకోసం వెతుకుతున్నాయి. బోరన్నిదొర గుడిసెకి బయలు దేరాడు. చేరుకున్నాడు. ఎవరినీ పలకరించలేదు. ఏదో ఇంత గంజితాగేడు. గంటెల చేనుని జీవాలు[8] పాడి చెయ్యకుండా వడిసెలతోటీ, కత్తితోటీ చేను కాపలాకి బయలు దేరాడు. వెన్నెట్లో గంటెల చేను నిశ్శబ్దంగా చల్లని మంచు తాగుతూంది. దొర అరప[9] ఎక్కాడు. మధ్యమధ్య చప్పుడు చేస్తూన్న దుప్పుల్ని, కొండ గొర్రెల్ని, కణుసుల్ని, అడివిపందుల్ని, కుందేళ్ళనీ కేకలతోటీ, డబ్బారేకులతోటీ, వడిసెల తోటీ బెదిరిస్తున్నాడు. ఆపని ఆపేటప్పటికి రోజా ఎలాగ బాగుచెయ్యాలి అనేదృష్టి. తెల్లవారుతూండగా దొరకి మంచి నిద్రపట్టింది. పొద్దెక్కికాని లేవలేదు. వీధికి బయలుదేరాడు.

అసలే కోయదొర. అందులో ఇప్పుడు పనిమీదఉన్నాడు. ఇంక అసలు మాట్లాడ తాడా! మూగినోముపట్టేశాడు బోరన్నిదొర. మునసబు లచ్చన్నదొర బోరన్ని దొరని పలకరించాడు. బోరన్నిదొర నోట్లోంచి ఏవో రెండుమాటలులాగి ఆర్రై[10] గారు వస్తారంటూ మునసబు వెళ్లిపోయాడు. బోరన్నిదొర దూడనివిప్పి ఆవుని పాలుపితికేడు. గిద్దెడుచుక్కలూ ఆర్రై గారికోసం మునసబు ఇంటికి పంపాడు. దొర రోజుకి ఒకసారే పాలు పితుకుతాడు. అసలు అతని ముందుతరంవాళ్ళు ఆవుల్ని పాలు పితుకుతారని ఎరగరు. దూడలకోసమే ఆవుల్ని పెంచడం. ఇప్పుడు రవ్వంత తెలుగు మీరి వీధిఅంతా పాలు పితుకుతున్నారని ముఠాదారు[11] గోలచేస్తున్నాడు. ఇంతేక వీధిఅంతా పాలుపితికితే రోజుకి రెండుశేర్లుఅవవు. బోరన్నిదొర ఆవు పాడిగల ఆవుల్లో

7 బండలు=కోతులు. 8 జీవాలు- జంతువులు. 9 అరప-మంచ. 10 ఆర్రై - R. I. (రవిన్యూ ఇనస్పెక్టరు). 11 ముఠాదారు = కొన్నిగ్రామాల జమీదారు.

ఒకటి. గిద్దెడుపాలు ఇస్తుంది. మరికొంతసేపటికి దొర వేలువిడిచిన చెల్లెలికొడుకు మొర్రిందొర వచ్చాడు. గొడ్లని విప్పి అడివికి తోలుకుపోయాడు.

బొర్రిన్నదొర పాదు[12] పైకితీశాడు. గంటెలు పేరుకే ఉన్నాయి గుడిసెలో. పిట్ట లేకపోతే మాడడమే. అంచేత పాదు పైకితీసి ఉచ్చులికి ఆమదం రాశాడు. కత్తి, గునపం, పార ఒకచేత, రెండోచేతిత్తో చదలకోడి—షికారీపిట్ట[13]—పంజరం, పాదు, పట్టుకుని బయలుదేరాడు. రొజామీద గునపం, పార విడిచిపెట్టి, కత్తి ఒకచేత, పంజరం, పాదు రెండోచేత్తో పట్టుకుని అడివిలోకి ఫర్లాంగుదూరంవెళ్లి ఎత్తుపల్లాలు లేనిచోట పాదు అమర్చి గంటెలుచల్లి కైవారం మధ్యని షికారీపిట్ట పంజరంపెట్టి పదిగజాల దూరంలో వెదురుపిడెం[14] పక్కని దాక్కున్నాడు. మరి కొంతసేపటికి షికారీపిట్ట కూత మొదలెట్టింది. అడివిచదలకోళ్ళు వచ్చాయి. పాదుమధ్యని వాలేయి, బొర్రిన్నదొర నెమ్మదిగా చప్పట్లు కొట్టాడు. హుస్, హుస్ అన్నాడు. కోళ్ళు పరుగెత్తాయి. రెండుకోళ్ల మెడలుఉచ్చుల్లో చిక్కుకున్నాయి. రెండుతప్పించుకుపోయాయి. చిక్కుకున్నకోళ్ల మెడలు నలిపేసి మంగలంలో పెట్టి వస్తువులు తీసుకొని రొజాదగ్గరికి వచ్చాడు. సాయంత్రంవరకూ దిమ్మిసని పట్టించాడు. మట్టిదిమ్మ అయినా చిట్టంరాయిలాగ ఉంది. అంచేత మెంతో శ్రమపడ్డాడు. సాయింత్రంవరకూ ఒళ్లు హూనం చేసుకొని కొంత పనిచేశానుకదా అని పరమానందం పొంది, పనిచాలించి గూడానికి బయలుదేరాడు.

దొర పనిచేస్తూన్నప్పుడు ఫుల్లన్నదొర అడివిలోనే కలపకొడుతున్నాడు. బొర్రిన్నదొరచేస్తూన్నపని అంతా అతను చూశాడు. అతను గూడెంలో అంతా చెప్పాడు. మునసబు బొర్రిన్నదొర దగ్గరికి వచ్చాడు. "అన్నా! మనకెందుకా పని. సర్కారోళ్లు చేసుకుంటారు. ఎందుకా పని మనికి ఊరుకో" అన్నాడు. బొర్రిన్నదొర "ఎద్దుకాలు విరిగింది" అని ఒక్కముక్కలో సమాధానమిచ్చాడు. "నీకు తెలియదూ! ఎద్దుకాలంటావు! ఎన్నిసార్లు బళ్లు తిరగబడిపోలేదు! ఎన్నిసార్లు ఎడ్లు చావలేదు! ఎన్నిసార్లు చక్రాలు విరిగిపోలేదు! నీకు తెలియదూ! నీ ఎద్దంటావు!" అని ఆక్షే

12 పాదు=వెదురుబద్దలతో అరడుగు ఎత్తుగాను, రెండడుగులు పొడుగుగాను, కట్టబడ్డ చట్రాలు ఒకదాని కొకటి లంకవేసి ఉంటాయి. ఈ చట్రాలమధ్యని తాళ్లతో అల్లబడి ఉచ్చులు ఉంటాయి.
13 షికారీపిట్ట=పంజరములో ఉంచబడిన పిట్ట. ఇది అరవగానే ఇతరపిట్టలు వస్తాయి. అవి పాదులో చిక్కుకుంటాయి. ఈ పనికోసం తయారుచేయబడ్డ పిట్ట. 14 వెదురుపిడెం=వెదురుపొద.

పణగా అన్నాడు. "మన తెలివి అలాగుంది. రోజా బాగుంటే" అన్నాడు దొర. "యుగయుగాలనుంచీ లేంది ఇప్పుడు వచ్చిందా" అన్నాడు మునసబు. బొర్రిన్నదొర తానుచేసిన పనిని గురించి ప్రశంసకోసం తొందరపడుతున్నాడు. కాబట్టి "తమ్ముడూ! వీధిముంగల రోజా ఎలాగుంది" అన్నాడు "దానికేం. గచ్చురోడ్డులా గుంది" అన్నాడు మునసబు. దొర ఉబ్బిపోయాడు ఆనందంతో. అసలే నోరు మూత పడిపోయింది. మరికొంతసేపు ఇద్దరూ ఫారెస్టు ఇలాఖావాళ్ళనిగురించి మాట్లాడుకొని ఎవరిదారిని వారు వెళ్ళిపోయారు.

బొర్రిన్నదొర కొన్నిరోజుల్లో దిమ్మని చెక్కేసి దాని అవతలఉన్న ఊబిని బాగు చెయ్యడం మొదలెట్టాడు. ఆ ఊబిలో బండీచక్రాలు కుంచంవరకు దిగబడిపోతున్నాయి. దొర కష్టపడి రాళ్ళుమోసి ఆ ఊబిలో పడేశాడు. దానిమీద ఇంత మట్టి పోశాడు. ఊబి కప్పడిపోయింది. ఆ స్థలంమీంచి బళ్ళు సాపుగాపోతూండగా అతను చూసి పట్టలేని ఆనందంపొంది గంగాదేవిని ధ్యానించాడు.

ఎగువని కొంతవరకు రోజామధ్యని చెట్లమోళ్ళు ఉన్నాయి. ఈ మోళ్ళు ఒకొక్కప్పుడు ఎడ్లకాళ్ళకి తగులుతాయి. ఒక్కొక్కప్పుడు చక్రాలకి తగులుకొని నానా ఇబ్బందీ పెడతాయి. కొన్నాళ్ళపాటు బహుశ్రమపడి ఆ మోళ్ళని ఒకటితర్వాత ఒకటిగా నేల మట్టంచేశాడు దొర.

గంటెలచేను పంటకివచ్చింది. పందిళ్ళని, దడులని, పొదలబీరకాయలు, పొట్లకాయలు ఆనపకాయలు కాస్తున్నాయి. వాటివాటి పండగలు చేసుకుంటేనేగాని అవి తిన కూడదు. ఎన్నిపండితే ఏమిటి! ఒకనాటి సాయింత్రం దొరసాని "ఇంట్లో ఏ గుడ్డూ లేదు" అంది. దొర మాట్లాడకుండా గజం[15]తో తుపాకీలో మందు దట్టించి గుండు పడేసి చలకకి బయలుదేరాడు. తెల్లారేవరకూ చేను కాపలాకాసి, చేను చుట్టూ పరిశీలించి అంతకి కాస్సేపు కిందటే దుప్పి నడిచి పోయినట్లు గడ్డిమీది మంచు బొట్లని చెదర గొట్టిన అడుగుల్ని చూసి, తెలుసుకొని, తుపాకీకి కేపు తగిలించి, అడుగుల జాడనే మచ్చు బొడపకివెళ్ళాడు. ఏభై గజాల దూరంలో పాలమొక్క పక్కని ఒంటి దుప్పి[16] మేస్తూంది. ఒళ్లు పరవశమయి పోయింది. కడుపునిండిపోయిం దనుకున్నాడు.

15 గజం=తుపాకీలో మందు దట్టించే ఇనప ఊస. 16 ఒంటిదుప్పి=తన గుంపులోనుంచి తప్పిపోయి విడిగా తిరుగుతూన్న దుప్పి. ఇది మంచి ఉసువుగా ఉంటుంది. అలాగే ఒంటికణుసు, ఒంటిపంది, ఒంటి గొరపోతు మొదలైనవి.

మీటు నొక్కాడు. దుప్పి కింద పడిపోడం కోసం చూశాడు. కాని, కాని, సన్న మందు[17] నిలగాలింది.[18] మీటు చప్పుడికే దుప్పి ఉడాయించింది. తుపాకీ 'ఢాం' అంది, పక్షులు గోలచెయ్యడానికి మాత్రమే! దొర ఆశ్చర్యంతో నిలబడి పోయాడు. ఎప్పుడూ ఎరగడు అలాగ తప్పిపోడం. "కోసలమ్మకి నామీద దయలేదు" అనుకున్నాడు. గుడిసెకి బయలుదేరాడు. పెల్లటినుంచి మన్నెంలో మేపడానికి తోలుకొచ్చిన గొడ్లలో ఒకదాన్ని గూడెంలో సఫా చేశారు. బొర్రిన్నదొర కడుపుకూడా నిండింది.

తను కొట్టేసిన దిమ్మకి ఎగువని రోజాకి అడ్డంగా కాలవ[19] పారుతూంది. కాలవలో వెనకఎప్పుడో రాళ్లువేశారు, బళ్లు సుళువుగా వెళ్ళడానికి. ఇప్పుడా రాళ్ళన్నీ ఇష్టంవచ్చినట్లు పడిఉండి అవి లేకుండా ఉంటేనే బండి ఎంతో బాగానడుస్తుం దని పిస్తున్నాయి. దొర నాలుగురోజులపాటు శ్రమపడి ఆ రాళ్ళనన్నిటిని తవ్వి తీసి, పేర్చి దారి మళ్ళా చక్కగాచేశాడు. దానిమీంచి బళ్లు సుఖంగా వెళుతూంటే అతను బ్రహ్మానంద పడ్డాడు.

కాలవలోకి దిగేదారి అటుగాని ఇటుగాని ఏమీ బాగాలేదు. ఒకవైపు ఎంతో ఎత్తుగాను, రెండోవైపు ఎంతో పల్లంగాను ఉండి పైగా ఎంతో నిటారుగా ఉన్నాయి. బళ్లు బోల్తాకొట్టడమే తరుచాయి. ఎత్తుగా ఉన్నవేపు తవ్వేసి ఏటవాలు ఎక్కువ చేశాడు. పల్లంగా ఉన్నవైపు రాళ్లుపడేసి దారి సాపుచేశాడు. రోజాలోనే ఒకచోట ఒకపెద్ద బండరాయి నేలలోనుంచి పుట్టుకొస్తూంది. దానిపక్కనే చిన్నచిన్న రాళ్ళు అనేకం ఉన్నాయి. "అది రేపటినుంచి మొదలెట్టవలసిన పని" అనుకున్నాడు దొర. మన్నాడు పొద్దున్న ఉలితోటీ, సుత్తితోటీ వెళ్ళి మొదట కొన్ని చిన్నరాళ్ళని సాపు చేశాడు. ఒక్క చిన్నరాళ్ళని సాపుచెయ్యడమే వారంరోజులు పట్టింది. ఆ తర్వాత పెద్దరాయిపని పట్టించాడు.

గూడెందొరలంతా అనుకున్నారు — బొర్రిన్నదొరకి పిచ్చెత్తిందని. ముఠాదారు రోజాలో కొంత మార్పుచూసి కారణమేమిటని వాకబుచేసి, బొర్రిన్నదొరకి పిచ్చెత్తిందని తెలుసుకొని ఒక పిసరు విచారించి, "ఏదయితేయేం? మనుష్యుల్ని

17 సన్నమందు=తుపాకీ గొట్టంలో మందుకీ కేపుకీమధ్యనుండే మందు. 18 నిలగాలింది=మెల్లమెల్లగా కాలింది. 19 కాలవ = వాగు.

కొట్టకుండా ఇదీ మంచి ఉద్యోగమే. ఎవరికీ అపకారం లేనిపని ఏదో చేస్తున్నాడు. బాగానే కాలక్షేపం మవుతూంది'' అన్నాడు.
రోజామీద వాలిన కిందికొమ్మలూ బండీగూళ్ళకి తగిలే పైకొమ్మలూ, తెగ్గొట్టి రోజా బాగుచేస్తున్నాడు బొర్రన్నదొర.

గూడెంచుట్టూ ఎంతో గాబు [20] ఉంది. గడ్డిమొక్కలూ, తుప్పలూ, పుట్టలూ నానా గాబుగానూ ఉంది. బొర్రన్నదొర ఈ మధ్య దాన్నిచూసి అనేకసార్లు పెదిమివిరి చాడు. దొర రోజా బాగుచెయ్యడం మొర్రెందొర చూశాడు. మొర్రెందొర వయస్సు అట్టేలేదు; పదిహేనేళ్ళు. పెద్దకళ్ళు, త్రికోణంముక్కు, పెద్ద పెదిమెలు, జుంజురుజుట్టు, పొట్టిగా సూనులాగ ఉంటాడు. అతను దొరతో "మామా! గాబు సంగతేమిటి" అన్నాడు. దొర పెదిమివిరిచాడు. "నేనున్నాను'' అన్నాడు మొర్రెం దొర, గుండెలమీద చెయ్యికొట్టుతూ. తీరుబాటులేదన్నట్టు దొర ఊరుకుని బుర్ర తిప్పేశాడు. "అలాగకాదు. మా గాటుజట్టు[21] తయారవుతాం'' అన్నాడు మొర్రెం దొర. దొర మొహం ఇటువైపు తిప్పాడు. మొహాన్ని మందహాసం ఉదయించింది. "అయితే నువ్విక్కడ కూచుంటుచాలు, మా గాటుజట్టు పనిచేసుకుపోతాం" అన్నాడు బుల్లిడి [22] ధీమాగా. దొర అప్రయత్నంగా బుర్ర ఆడించాడు. మొర్రెం రెడ్డి సంతోషంతో పరిగెట్టి కొన్ని గుడిసెల దగ్గరికి వెళ్ళి కుర్రకారుని తీసుకొచ్చాడు. బొర్రన్నదొర తన మనస్సులో ఉన్న కోరిక ఫలిస్తూందని ఉబ్బిపోయాడు. మన్నాటినుంచి పనిచేస్తామని గాటుజట్టంతా దొరనిఒప్పించారు. వారంరోజుల్లో గూడెం చుట్టూ నూరుగజాలవరకూ పరిశుభ్రం చేసేశారు. మొర్రెందొర "ఇప్పుడు పాముల్ని గాని, దోమల్నిగాని, నక్కల్నిగాని రమ్మను" అన్నాడు. బొర్రన్నదొర తనకడుపు నిండిపోయినట్టు ఆ శుభ్రమైన స్థలాన్నిచూసి ఆనందంపట్టలేక అక్కడే చతికిలపడ్డాడు. కుర్రమూక అంతా అతనిచుట్టూ చేరింది. అర్ధరాత్రిదాక బోలెడన్ని కబుర్లు చెప్పు కున్నారు.

బొర్రన్నదొర ఎప్పటిపనిమీద బయలుదేరాడు. వెంట కుక్కకూడా వస్తుంది.ఎడమవైపు రిజర్వు అడివి. కుడివైపు మామ్మూళ్ళలు అడివి. రోజామధ్యని ఒక తెల్ల మద్దిమోడు ఉంది. దాని పెద్దవేళ్ళు నేలపైనిఉండి, రాళ్ళకంటే ఎక్కువ బాధపెడుతున్నాయి.

20 గాబు=చెత్తమొక్కలూ వగైరా. 21 గాటుజట్టు= కుర్రజట్టు (గాటు=పన్నెండేళ్ళకుర్రాడు,)
22 బుల్లిడి=పదిహేనేళ్ళ మొగాడు.

మోడుచుట్టూ ఊరికేచూశాడు. చీమలపుట్టని రాత్రి బంటి[23]బరికింది. ఈమోడుని తెగ్గొట్టాలని నిర్ణయించుకున్నాడు. ఇంతట్లో కుక్క బేజారెత్తిపోయి మొరిగింది. బొర్రిన్నదొర వెనకా ముందూ చూశాడు. ఏమీ కనపడలేదు. ఉజర్వా అడివివైపు చూశాడు. పచ్చనిఆకులగోడలోంచి కనపడేదేమిటి! అయినా పరిశీలించి చూశాడు. తనకిముందు అయిదుగజాల దూరంలో ఏదోజంతువు ఆకులు, కొమ్మలలో కలిసిపోయినట్టు కనబడింది. "మెకమా[24]ఏమిటి!" అనుకుని పనిమానేసి నిలుచున్నాడు. మరికాస్త పరిశీలనగా చూశాడు; బండీచిందువు[25]. "మెకంతో సమానమైనదే!" కుక్కనిఎత్తుకుపోకుండా దగ్గిరకిలాక్కుని బుజ్జగించి, గొడ్డలితోటీ, కత్తితోటీ, కేకలతోటీ చప్పుడు చేసి, బెదిరించి, బండీచిందువుని తోలేశాడు. మూడురోజులు తీసుకుంది, ఎండిపోయిన ఆ తెల్ల మద్దిమోండు నేలమట్టమవడానికి.

ఎగువని రొజాలో ఒకచోట ఒక సలభై గజాలమేర ఆరకెచేనులోంచి మరొకదారి తీశారు బళ్ళవాళ్ళు. ఎంచేతంటే అంతకిమునుపు ఉన్నదారిలో ఒకవైపు బాగా గాడీ ఏర్పడిపోయి బండీతోలితే కుంచం నేలమీద రాసుకుంటోంది. అందుకని బళ్ళవాళ్లు మరొకదారితీసి మళ్లా కొంత ఎగువని రొజాలో కలిపేశారు. కొత్తదారి సుఖంలేదు. రాళ్ళు, డొంక [26], పుట్టలు. బొర్రిన్నదొర నాలుగురోజులు కష్టపడి అక్కడక్కడి రాళ్ళుతెచ్చి ఆగాడీ నింపి దానిమీద మట్టిపోసి చదునుగా తయారుచేశాడు. బళ్ళ వాళ్ళు మళ్లా ఈదారినే రాకపోకలు సాగించారు. వాళ్ళనిచూసి దొర పొట్ట చెక్కలయేటట్లా నవ్వుకున్నాడు. వీళ్ళు మనుష్యులేనా అని విస్తుపోయాడు. "కాస్త కష్టపడి దారి బాగుచేసుకోలేకపోయినా దారి బాగుపడితే మళ్లా ఆదారినే వస్తారు. తెలివితక్కువ దద్దమ్మలు. కొంత శ్రమపడితే ఎంత సౌఖ్యపడతారో ఎరగరు. తమ పనికానట్టూ, తమకి సంబంధంలేనట్టూ, తమ ఖర్మమే ఇంత అన్నట్టూ ఊరుకుంటారు" అనుకున్నాడు దొర తన నూతనసృష్టిలో.

ఒకరోజు పొద్దున్న మొర్రిందొర బొర్రిన్నదొర ఇంటికివచ్చాడు. "మామా! నీకు సాయంచేద్దామంటే గొడ్లనికాచేవాళ్లైపళ్లూ! నువ్వు ఒంటరిగా తంటాలుపడుతూంటే నామనస్సెంతో బాధపడుతూంది. పెద్దోళ్ళకి చెప్తే వాళ్లకితెలీదు. పైగా మనం చేసేదే తప్పని బోధపరచబోతారు. నాకేమీ తోచటంలేదు" అన్నాడు మొర్రిం

23 బంటి—తెలుగుబంటి. 24 మెకం= పెద్దపులి. 25 బండీచిందువు = చిరుతపులులలో ఒకరకం. పెద్దపులంత ఉంటుంది. మెడచుట్టూ నల్లటిగీత ఉంటుంది. 26 డొంక = చిన్నచెట్లగుంపు.

దొర. బొర్రెన్నదొర ఆవిషయమై మాట్లాడలేదు; మొర్రెందొర సానుభూతే వది వేలని లోలోపల సంతోషించాడు. రాజ వొమ్మంగి సంతలో వస్తువుల్ని గురించి కాస్సేపు ముచ్చటించాడు. దొర తననిమీద లేచాడు. మొర్రెందొర గొడ్లని విప్పడానికి పోయాడు.

రోజాసి అంటిపెట్టుకునే తాడిచెట్టొకటి ఉంది. ఇవతలవైపు బండరాయి, అవతలవైపు చెట్టు! ఈ ఇరుకులోంచి జర్రుకొచ్చేటప్పుడూ వెళ్ళేటప్పుడూ అతిజాగ్రత్తగా నడిపిస్తేనే తప్ప ఇరుసు తాడిచెట్టుకి తగులుకుంటుంది. అక్కడినుంచి నానా పీకులాట. బొర్రెన్న దొర ఈరోజున చెయ్యాలనుకొన్నపని తాడిచెట్టుని నేలమట్టం చెయ్యడం. క్రితం రాత్రే చిన్నజల్లుకొట్టింది. ఆ వాతానికే దోవంతా చిత్తడిగా ఉంది. చలిగాలి వీస్తోంది. పొద్దున్న సూర్యుడిఎండలో చెట్లఆకులు గాజుముక్కల్లా మెరుస్తున్నాయి. బొర్రెన్నదొర చెరిగంజితాగి కత్తి, గొడ్డలి పుచ్చుకుని బయలుదేరాడు. కుక్కకూడా వెంటవస్తూంది. [illegible] వెనక్కి తిరిగి తాను బాగుచేసిన దారి కనపడినంతవరకూ చూసి తలపంకించి, గొడ్డలితో చెట్టుపని మొదలెట్టాడు. కొంతసేపు కొట్టాడు. ఎంచేతో ఏమోగాని అలసటఅనిపించింది. కూచున్నాడు. కుక్కని దగ్గరికి లాక్కుని కాస్సేపు దానితో ఆటలాడాడు. మళ్ళీ లేచాడు. గొడ్డలితో రెండుదెబ్బలు కొట్టాడు. చెట్టు పెళపెళమంది. చెట్టులో ఉసిరెలుచేసిన తొర్ర ఉందనేసంగతి దొరకి తెలియదు. ఇంకా ఎందుకొట్టాలని పడదనే తలంపుతో ఉన్న దొర నమ్మకంలేక అక్కడే నిలుచున్నాడు. చెట్టు తనవైపే పడుతూంది. కిందికి వచ్చేసింది. దొర చేతులు పైకెత్తాడు, పక్కకి తప్పుకుంటా అన్నట్టు. చెట్టు మీద పడిపోయింది. దొర మాంసం ముద్దయిపోయాడు. కుక్క దగ్గరికి వచ్చింది. వాసన చూసింది. మళ్ళీ కొంచెందూరంలో కూచుంది. కొంతసేపు చూసింది. దొర లేవ లేదు. దగ్గిరికి వచ్చి మళ్ళీమళ్ళీ మూచూసింది. కెవ్వున కేకవేసి ఏడుపు మొదలెట్టింది. పుల్లలకోసం ఆదారినే వెళుతూన్న లచ్చన్న దొర బొర్రెన్నదొరని చూసి ఏడుస్తూ గూడేనికి వెళ్ళిపోయాడు. మరో అరఘడియలో గూడెమంతా బొర్రెన్న దొర శవందగ్గిరే ఉంది. అంతా గోలపెట్టారు. "పిచ్చివాడు చచ్చిపోయా" అన్నారు పెద్దవాళ్ళు. "బొర్రెన్నదొర దేవుడయ్యాడు" అన్నారు కుర్రకారు. రకరకాల అడవి పువ్వులు, పత్రి గంపలతో తెచ్చి బొర్రెన్నదొరని పూజచేసి ఆ స్థలంలోనే గొయ్యి తీసి దొరని సమాధిచేశారు. దానిమీద ఒకరాయి పడేశారు. బొర్రెన్నదొర చేష్టలు చెప్పుకుంటూ అంతా గూడానికి బయలుదేరారు. కుక్కమాత్రం సమాధి

దగ్గిరే ఉండి అరుస్తూంటే ఎవడో దొర దాన్ని చెవిపట్టుకుని లాగాడు. రాలేదు. మరొకడు "అదే వస్తుంది పోరా" అన్నాడు. కుక్క చెవి విడిచిపెట్టేశాడు. అది తిరిగి సమాధిదగ్గిరికి వెళ్ళి ఏడవడం మొదలెట్టింది.

మొర్రెందొర కృతజ్ఞతతో అన్నాడు "బొర్రిన్నదేవుణ్ణి తలుచుకుంటే ఒంటిని మైకం కమ్ముతూంది" అని. మల్లిదొర "ఇంతవరకూ కోయకులంలో అటువంటివాడు పుట్టలేదు, మహాత్ముడు" అన్నాడు పరవశంతో. దొరకి పండగచెయ్యాలి అన్నాడు బాలుదొర ఉత్సాహంగా. "రోజా మాటేమిటి" అన్నాడు మొర్రెందొర గంభీరంగా ఆపని దొరకిష్టమయినదని. "మూడోవంతు పూర్తిమే మిగిలింది" అన్నాడు సంకులమ్మ. మల్లిదొర కంటతడిపెట్టాడు. "దొర నాకు పని అప్పచెప్పాడు" అన్నాడు మొర్రెందొర గంభీరంగా. "దేవుడు! ఆయనకేం" అన్నాడు పొట్టిదొర భక్తితో. అప్పుడే పనిని వంతులు వేసుకున్నారు - గూడెంలో ఉన్న పద్దెనిమిది యువకులలోనూ సగంమంది మిగతాపనులన్నీ చెయ్యడానికి, తక్కిన సగంమందీ రోజా మరమ్మత్తు చెయ్యడానికీ.

కావలసిన సామగ్రిఅంతా పట్టుకొని మన్నాడే బయలుదేరారు. బొర్రిన్నదొర సమాధి దగ్గిర మొక్కేరు. అతనికి పూజచేశారు. "దొరకు మొక్కేడ" అన్నాడు పొట్టి దొర. "రాత్రి ఏ చిందుకో తినేసుంటుంది" అన్నాడు బాలుదొర. "ఆహా! ఏమిస్వామిభక్తి" అన్నాడు మల్లిదొర తన్మయత్వంతో. కుక్కకి ఒక రాయి పాతేరు సమాధిదగ్గిర. రోజా అంతా బాగుచెయ్యడానికి రెండునెల్లు పట్టింది. అంతమంది కలిస్తే రెండు నెల్లు పట్టింది. బొర్రిన్నదొర ఒక్కడే రెండువంతుల రోజా నాలుగునెలల్లో చేశాడు! ఎలాగచేశాడో అని యువకులు ఆశ్చర్యపోయి తన్మయులయారు.

జమాబందీకోసం డిప్టీకలెక్టరుగారు లాగరాయికి వస్తారని తెలిసింది. ఆయన క్రితం సంవత్సరం అనుభవంమీద ఏబండీ అక్కర్లేదు, రోజామీద నడిచేవస్తానని ముఠాదారుకిచెప్పాడు. ముఠాదారూ, మునసబూకూడా "రోజాగచ్చు రోడ్డులాగుం"దని ఒకేసారిఅన్నారు. డిప్టీకలెక్టరుగారు చిరునవ్వునవ్వారు; అంతకంటే సమాధానం చెప్పలేదు. తీరా ఆయన బయలుదేరి లాగరాయికివస్తూ రోజాస్థితిచూసి నిర్విణ్ణుడైపోయాడు. డిప్టీకలెక్టరుగారిబండీ బొర్రిన్నదేవుడు ఉన్నచోట ఆగింది. ఆయన బండి దిగి ఆశ్చర్యపడ్డాడు. "లాగరాయి దొరలకి చాలా ఉపకారంచేశాడు దొర" అన్నాడు నెమ్మదిగా. "ఆయన దేవుడయ్యాడండీ" అన్నాడు మునసబు భక్తితో. డిప్టీకలెక్టరుగారు చిరునవ్వుతో బండీ ఎక్కారు.